

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İRAN AFŞARLARI'NA YÖNELİK ÇABALARIMIZ

Arş.Gör.Sadık SARISAMAN*

XI. Asırdan itibaren İran'a yerleşmeye başlayan Afşarlar¹ âdeta İran'ın bütün bölgelerine dağınık ve düzensiz olarak adacıklar halinde serpilmiş vaziyettedirler. Ana hatları ile buldukları yerler şöyle tarif edilebilir. Rumiye Gölü'nün kuzey-batı kıyıları, Hamse Eyâleti'nin güney kısmı, dağlık bölgelerden Hemedan ve Kirmanşah Vilâyetleri'nin sınırları ki burada Esadabad yöresinde yoğunurlar. Huzistan, Fars ve Kirmanda'da çok sayıda bulunurlar. Bocnurd'un güneyi ile Sebzevar ve Nişapur arası, Cuveyn'in kuzeyi ve Kirman'ın güneyi ile Sircan, Melâyir, Devletabad, Abade, Kengâver, Miyane, Goçan havalisinde de kalabalık olarak yaşarlar. Ayrıca Tebriz, Zincan, Kazvin ve Şiraz bölgelerinde de pek az ve aşiretler halinde bulunurlar². Kazvin'in güney-batısında 97 köylük Afşar adlı bir kaza daha vardır³. Lord Curzon'un ifadesine göre Rumiye nüfusunun büyük bir çoğunluğu Afşarlar'dan oluşmakta idi⁴.

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

1 Fuat Köprülü, "Afşarlar", İA, C.II, İstanbul-1979, s.29.

2 Genelkurmay Başkanlığı, İran, Ankara-1952, s.101; Ahmet Caferoğlu, "Güney Azerbaycan", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:35, Ocak-1988, s.48-49; Simirnof, İranlılar, İran'ın Etnografi Vaziyeti, Akvam ve Kabaili (Çev: Mütেকaid Kaymakam Nazmi), İstanbul-1928, s.11; Lord Curzon, İran, (Çev: Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarât Dairesi), İstanbul-1927, s.25; Fahrettin Şevket, İran, İklim, Halk, İktisadiyat, İctimaiyat, Müessesat-ı Medeniye Vesaire, İstanbul-1341, s.12; Fuat Köprülü, "Afşarlar" İA, C.II, s.34-35; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İstihbarat Dairesi, İran ve Ordusu, İstanbul-1927, s.48; Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, Üçüncü Baskı, İstanbul-1980, s.292.

3 Faruk Sümer, Oğuzlar, s.292.

4 Lord Curzon, İran, s.25.

İran Afşarları pek çok boya ayrılırlar. Bunların önemlileri şunlardır: Gündüzlü, Beykişili, Köklü, İmanlı, Kırıklı, Haydar-Muhammedşahlu, Seyifkulu Ouladi, Cahan-Karişahlu, Molla Tahirlu, Sultan Alilu, Mirikutlu, Ata-Uşağı, Pir Muratlu, Celâilü, Aşrafı, Kasımlu, Mircanlu, Kamerbazlu, Gamazlu, Ustaculu, Eberlu, Araşlu, Alplu, İmırlu, Usalu, Afşar Uşağı, Begeşlü, Papalu, Celâyir, Köse Ahmedlu, Şamlu (İnanlı), Kuh-Gilulu, Kör Hasanlu, Tevhidlu, Bedirlu, Kutulu, Tekelu, Ağaçeri oymakları içerisinde de Afşarlar bulunmaktadır⁵. 1736'da Safavi Hanedanı'na son vererek İran'da Afşarlar'ı hakim kılan İmamkulu Nadirşah Kırıklı boyuna mensup idi. İran'da Afşarlar'ın hakimiyeti 1794 yılına kadar devam etmiştir⁶.

İran'daki Afşar nüfusuna gelince* 1881 yılı kayıtlarına göre İran'daki Afşarlar'ın nüfusu Rumiye'de 25.000 Hamse'de 10.000, Kazvin'de 5.000, Hemedan'da 7.000 Rey ve Tahran'da 7.000, Huzistan'da 1.000, Kirman'da 6.000, Horasan'da 8.000, Fars'ta 8.000 ve Mazenderan'da 5.000 çadır olmak üzere toplam 91.000 çadır⁷. 1958 yılı Avrupa kayıtlarına göre ise İran'daki Afşarlar'ın toplam nüfusu 400.000 kadardır⁸.

Afşarlar yarı göçebe bir hayat sürerler ve yaylak ve kışlaklara sahip olarak gruplar halinde yaşarlar. Kısmen de toprağa yerleşmiş bulunmaktadırlar. Ziraat, hayvancılık ve halıcılık ile geçinirler. Umumiyetle

5 Genelkurmay Başkanlığı, İran, s.101; A.Ceferoğlu, "Güney Azerbaycan", s.49; Simirnof, İranlılar, s.11; Erkân-ı Harbiye, İran ve Ordusu, s.48; Fahrettin Şevket, İran, s.12; Fuat KÖPRÜLÜ, "Avşarlar" IA, C.II, s.31-32; Faruk Sümer, Oğuzlar, s.288-292.

6 Genelkurmay Başkanlığı, İran, s.101, A.Ceferoğlu, "Güney Azerbaycan", s.49.

* XIX.Yüzyılın birinci yarısına ait Malte Brun'un coğrafyasında İran Afşarları'nın nüfusu 90.000 kabul ediliyor. (Faruk Sümer, Oğuzlar, s.292).

7 Fuat Köprülü, "Avşarlar" IA, CII, s.33

8 A.Ceferoğlu, "Güney Azerbaycan", s.49.

Şiî mezhebine mensupturlar⁹. Rumiye, Hamse ve Esadabad yöresinde yaşayanlar artık tamamen yerleşik bir halde bulunurlar. Afşar Uşağı oymağı da yerleşik hayata geçmiştir.¹⁰ Şah İsmail tarafından itimad telkin eder bir kuvvet olarak Horasan Eyaleti'ne yerleştirilenler ise tamamen Şiî'dirler¹¹. Bugünkü İran musikisinde Afşarî adını taşıyan hususi bir makam da vardır¹².

Birinci Dünya Savaşı'nda İran Cephesi'nde Afşarlar'la siyasi ilişkilerimiz XIII.Kolordu'nun Hemedan'ı zaptı ve akabinde Bicar'ın ele geçirilmesi ile birlikte başlamıştır. Savaşın başından beri bir kısım beyannâme ve fetvalar Afşarlar'a da ulaştırılmışsa da bu o kadar önemli değildir. 18 Ağustos'da Bicar'ı boşaltmak zorunda kalan Ruslar 6.000'e yakın piyade ve süvari kuvveti bulunan Afşar Emiri Cihanşah Han'ın arazisine sığındılar¹³. Fakat bu bölgede gerçekten önemli bir güç olan Afşarlar'ı yanımıza çekebilmemiz için dikkatli bir politika izlememiz gerekiyordu.

Sine civarındaki Kürt aşiretleri ile araları açık olan Afşarlar Kürtler bize taraftar oldukları için Rus taraftarı gibi görünmekte idiler. Aşair de Afşarlar'ı bize karşı kötölemek maksadıyla onları Ruscu gibi gösteriyordu¹⁴.

Asıl amaçları mal ve mülklerini korumak olan Afşarlar'ın zamanın icaplarına göre hareket ettikleri görülmektedir. Kolordu'nun Hemedan'ı işgal etmesi ve Bicar'a kadar gelmesi üzerine Afşar Emiri Cihanşah Han Kolordu Kumandanı'na itaat ve bağlılık arz ederek cihada

9 Fuat Köprülü, "Avşarlar" IA, CII, s.35.

10 Faruk Sümer, Oğuzlar, s.292-293.

11 Genelkurmay Başkanlığı, İran, s.101.

12 Fuat Köprülü, "Avşarlar" IA, C.II, s.35.

13 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-1,3-4.

14 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-2.

iştirak etmek istediğini bildirmiştir. Afşar Emiri 8.000 atlı ve piyade* ile muharebeye iştirak edebileceği taahhüdünde bulunduğu gibi Kolordu ile irtibata geçmek üzere adamlarından Ali Ekber'i de Sine'ye gönderdi. Bunun üzerine Ali İhsan Bey de cihad için gerekli hazırlıklara girişmesini Cihanşah Han'a emretti¹⁵.

Ali İhsan Bey 20 Ağustos 1916 tarihinde Cihanşah Han'a gönderdiği telgrafında Hemedan'a bir mutemed ile birkaç atlı göndermesini isteyerek şu talimatı vermiştir:

"Ruslar'ı o tarafa katiiyen sokmayınız ve inşa' Allah yakın vakitte Kazvin'i feth için yürürken siz de Sultaniye ve Zencan, Müncil taraflarını zabt ve istirdad ediniz. Şimdilik Sultaniye ve Zencan taraflarına sık sık adam göndererek o taraflarda ve Kazvin ve Reşt taraflarında Ruslar'ın ne yaptıklarına dair bana sık sık haber gönderiniz¹⁶.

Ali İhsan Bey'in yanına mutemedi olarak Seyyid Sultan'ı ve beraberinde de birkaç atlıyı Gerus yoluyla Hemedan'a gönderen Cihanşah Han Ruslar'ın Afşarlar'a ve arazilerine zarar vermesini engelleyebilmek için bir miktar asker ile 4-5 topun kendi yanına gönderilmesini isteyerek bu isteklerinin gerçekleşmesi durumunda Hamse mıntıkasını Ruslar'dan temizleme vaadinde bulundu. Afşar Emiri acilen hareket edilmezse bütün Zencan ahalisinin katl ve garat uğrayacağı endişesini taşıyordu¹⁷.

Diğer taraftan da Cihanşah Han Türk kuvvetlerini derhal Kazvin istikametinde saldırıya geçmeye teşvik ederek bu durumda Ruslar'ın Kazvin'de dahi tutunamayarak hezimete uğrayacakları kanaatini taşıyordu. Bu harekâta Afşarlar da Sultaniye hattından taarruza geçmeyi taahhüt ediyorlardı¹⁸.

* Cihanşah'ın gerçek kuvveti bu rakamın çok altındadır.

15 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-2; K:4278, D:58/581, F:2-13.

16 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-20.

17 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-16.

18 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581, F:1-8.

Bugünlerde Cihanşah Han ile Ali İhsan Bey'in arası gayet iyi idi. Afşar Emiri sık sık güven tazeliyor, malının hasarata uğramasına dahi ehemmiyet vermediğini Osmanlı Devleti ve İttihad-ı İslâm'a sarsılmaz bir bağ ile bağlı olduğunu ifade ediyordu¹⁹.

Afşarlar'dan Kolordu ile irtibata geçen sadece Cihanşah Han değildi. Aka Muhammed Afşar da Ali İhsan Bey'e başvurarak 100 atlısı bulunduğunu ve İslâm Ordusu ile karakolunda hizmet görmek istediğini bildiriyordu. Ali İhsan Bey ise bu kişiden Ave ve Kazvin yolu üzerindeki Rus kabilelerine, erzak ve cephane kollarına hücum ederek mümkün olduğu kadar esir ve ganaim elde etmesini, Ruslar'ı sürekli taciz altında bulundurmasını ve göndereceği beyannâmeleri civar köylere dağıtmasını istedi. Her esir için mükafat vereceğini bildiren Kolordu Kumandanı Aka Muhammed'den Kazvin yakınına gelindiğinde kendisini ziyaret etmesi ricasında da bulundu²⁰.

Kolordu Kumandanı'nın Afşarlar'dan beklentisi Gerus'daki Türk kumandan ile irtibata geçerek düşmanı sürekli rahatsız etmesi idi. Bütün aşaire bildirdiği gibi Afşarlar'a da elde edecekleri ganaimin kendilerine bırakılacağı ve helâl olduğu iletildi²¹.

Buna rağmen Afşarlar'ın Ruslara mı, yoksa bize mi taraftar oldukları henüz açıklık kazanmamıştı. Bicar'daki Türk yetkilileri Cihanşah Han'a güvenmiyorlardı ve tereddüt içerisinde idiler²². Nitekim Cihanşah Han'ın adamları Zencan'dan Ruslar'ın Bicar'a taarruz edeceği yolunda asılsız haberler uydurmuşlar ve kendileri firar ettikleri gibi şehir ahali ile Serdar Muktedir kuvvetleri ve Mündemi Aşireti'nin de firarına sebep olmuşlardı²³.

19 ATASE Arşivi, K:4283, D:76/X-A, F:1-87.

20 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581, F:6-5,6-6.

21 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-11.

22 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-4.

23 ATASE Arşivi, K:4275, D:504/51, F:8-13.

✓ Hatta Mülâzim-i Evvel Yusuf Efendi 3 Eylül'de Bicar'ı zaptımız sırasında Bicar'dan Afşar arazisine firar etmiş olan Ruslar'ı takip edip etmemek hususunda tereddüt geçirdi²⁴. Ancak Ali İhsan Bey Yusuf Efendi'yi uyararak tereddütlerini ortadan kaldırmaya çalıştı. O telgrafında özetle şunları yazıyordu:

"Afşarlar da bizimle beraberdir. Kendisine hürmet etmelisiniz. Kürdistan aşairi ile Afşarlar arasında hüsn-i münasebât olmadığını haber aldım. Bunun için Kürtler'in Afşar arazisine tasallut ve tecavüzlerine kat'iyyen meydan vermeyiniz."²⁵

Bu arada Ali İhsan Bey Savuçbulak Şehbenderhanesi Süvari Binbaşısı Muhtar Bey'i maiyetine iyi binici ve cesur 1 zabıt namzedi ile 4 atlı vererek Afşarlar nezdine göndermeye karar verdi. Aşair nezdinde iyi bir intiba uyandırabilmek için hayvanlar en kuvvetlilerinden seçildiği gibi askerin üst, baş ve hayvanların techizatının çok iyi olmasına dikkat edildi²⁶. Daha önce de Mülâzim-i Evvel Şevki Efendi maiyetinde 3 atlı bulunduğu halde Afşarlar'a gönderilmişti²⁷.

Kolordu Kumandanı'nın Afşar Kumandanlığı'na tayin ettiği Binbaşı Muhtar Bey'e* verdiği talimat şöyledir:

"1- Afşar Kumandanlığı'na tayin edildiniz.

2- Afşar Aşireti'nden lehimize bilfiil istifade temini vezâif-i esasiyenizdir. Bilhassa bunlardan her hafta 5-6 yüz kadar atlı ile Ruslar'ın menzil hatlarına akınlar icrası, kabile ve kollarını vurmak ve ganaim ve esir almak ve her suretle Ruslar'ı taciz etmek matlûb olup bu hususta alacağınız

24 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-21,3-31.

25 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-9.

26 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14.

27 ATASE Arşivi, K:4278, D:59/581, F:12-6.

* Afşar Emiri nezdinde gönderilen kişi aslında Savuçbulak Şehbenderi Mümtez Bey idi. Ruslar ve İranlılar nezdinde büyük tesir yapabilmesi için kendisi Muhtar Paşa lakabıyla lanse edildi. (ATASE Arşivi, K:4275, D:504/51, F:17).

ganaim ve bana göndereceğiniz üsera faaliyetiniz hakkında bir fikir verecektir. Bu akınların Ave ile Kazvin arasındaki menzil hattına yapılması lâzımdır.

3- /.../ Ruslar'ın Hemedan-Zencan, Hemedan-Bicar yoluna tecavüz etmelerine mani olunuz.

4- Aşiretlerden hizmeti sebk edenlere suver-i muhtelifede mükâfat veririm. Ancak her halde meydanda bir semere-i nafia olmalı ve her taltif için böyle bir vesile vücuda sizden inha yapılmalıdır."²⁸

Ali İhsan Bey Cihanşah Han'dan da Afşar arazisine Ruslar'ı sokmamasını, Hemedan-Zencan yolu üzerinde Tepedibi ve Kalacık taraflarına birkaç yüz atlı göndererek Rus Kazakları'nın Hemedan-Zencan ve Hemedan-Bicar yoluna tecavüz etmelerine engel olmasını isteyerek Afşarlar'ın Rus kabilelerini vurup yağma etmeleri gerektiğine değinerek ele geçirilen emvalin fî-sebîl-illâh cihad edildiği için ganimet niteliğinde olduğunu bir kez daha dikkati çekti.

Aşiretleri kendisine bağlayabilmek için Türk kuvvetlerine olan güveni güçlendirmek isteyen Ali İhsan Bey Afşar Emiri'ne gönderdiği telgrafında şu cümlelere yer vermektedir:

"Ahvâl-i harbiye pekçok şerâite tâbi olduğundan Kazvin, Tahran, Zencan, Müncil istikametlerine nasıl ve ne zaman yürüyeceğimi bu şerâite göre ben tayin ederim. Size şunu söyleyeyim ki bu zaman pek karibdir ve ben yürüdüğüm zaman hiçbir Rus kuvveti önümde sebat edemez. Bu defa öyle hazırlanıyorum ki tâ Reşt'de soluğu alarak Ruslar'a vapura binmeye vakit bırakmayacağım. Diğer taraftan Tahran için ayrı bir ordu ve Azerbaycan için ayrı bir ordu hazırlıyorum. Onlar bir taraftan Tahran'ı ve diğer taraftan Azerbaycan'ı ve Tebriz'i zaptedeceklerdir"²⁹.

28 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-2.

29 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-1.

Diğer taraftan Afşar Kumandanı 8 Eylül'de Bicar'a gelmiş ve parlak bir törenle karşılanmıştır. Yolculuk sırasında Sine-Süleymaniye yolu üzerinde bulunan Avramaniler ve Merdaniler'den bir kısım atlılarda Muhtar Bey'e katılmışlardı³⁰.

Bu arada Afşarlar'ın merkezi Gerus'a gelen Ruslar'ın geri atılmaları ve kasabanın tekrar işgali sırasında yararı dokunan Afşar Emiri'ne harp madalyası verildi³¹.

Sine Müfrezesi'nden Bicar'a gelmiş olan aşair kuvvetleri Sine'ye dönünce Afşar Kumandanı Bicar'ın boş kalmaması için Emir Afşar'ın 2.3 yüz atlı göndermesini emretti. Ayrıca Zencan ile Bicar arasındaki Yasıkend'e Bahadırüssultan adındaki birisinin 60 kadar atlısını memur etti. Burası Ruslar'ın daimi postası bulunan Yenikend Köyü ve köprüsüne 6 saat mesafede idi³².

Ancak Emir Afşar kendisine sadece bir kumandan gönderilmesinden memnun değildi. O birkaç top ve bir miktar nizamiye kuvvetinin gönderilmesinde ısrar ediyordu. Bu kuvvetin civar aşairinin toplanmasını ve kendi kuvvetlerinin de canlanmasını sağlayacağını ifade ediyordu³³. Amacı öncelikle kendi toprağına dahil olarak ahaliye şiddet gösteren düşmanlara engel olmak idi³⁴.

Fakat Kolordu Kumandanı bu isteğe olumsuz cevap verdi. Emir'in Zencan'daki 400 Kazak'dan endişesinin doğru olmadığına işaret eden Ali İhsan Bey 7-8 bin Afşar atlısının 400 Kazağ'ı tükürük ile dahi boğabileceğini belirterek Muhtar Bey'den Bicar'daki aşiretler ve Afşarlar'la Yenikend Köyü'ndeki Rus postasına ve Zencan'daki Ruslar'a baskın yapmasını istiyordu.

30 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:2-18; K:4275, D:504/51, F:17.

31 ATASE Arşivi, K:4277, D:56/504-A, F:7.

32 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-6.

33 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-6.

34 ATASE Arşivi, K:4276, D:53/584, F:46.

"Aşiretler kendilerinin muhafazası için bizden asker isteyeceklerine blâkis kendileri asker-i islâma yardım etmekle hiç olmazsa kendi memleketlerine düşman sokmamakla islâm ordusuna muavenet etmelidirler" diyen Kolordu Kumandanı aşairin endişelendirmesini gerektirecek hiçbir durumun mevcut olmadığını belirtti. Ona göre Ruslar'ın Müncil'e ve Zencan havalisine kuvvet vermeleri hep bizim kestirme yoldan Zencan üzerinden Müncil'e ilerleyeceğimiz endişelerinden kaynaklanmaktadır³⁵.

Bu arada Türk taraftarlığına geçtiği için cihanşah Han ailesini 13 Eylül günü büyük bir kabile ile Kirmanşah istikametinde yola çıkarmayı kararlaştırdı. Ailesinin güvenliği gerekçesiyle bu yola başvuran Afşar Emiri 250 atlı ve 100 piyadeden oluşan kabileye 600 de hayvan tefrik etmişti.

Ali İhsan Bey Bağdat'a gidecek olan emirin ailesine gerekli kolaylığın gösterilmesi için Kirmanşah Menzil Hattı Kumandanlığına, Hanikin, Horasan ve Kazımiye Kaymakamlıkları'na ve VI.Ordu Kumandanlığı'na gerekli tebligatlarda bulundu³⁶. Bu doğrultuda Bicar Kumandanı da kabileye 10 kadar muhafız ve ellerine vesika vererek 2 Ekim'de Bicar'dan hareket ettirdi.³⁷

Eylül ortalarından itibaren Bicar'da aleyhimize dönmeye başlayan siyasi gelişmeler³⁸, Emir Afşar'ın taleplerinin Kolordu'ca karşılanmaması gibi sebepler yüzünden Cihanşah Han bizimle ilişkilerinde ölçülü davranma ihtiyacını duydu.

Çünkü aşair duruma göre kim ağır basarla o tarafa meyletme özelliğindedir. Cihanşah Han bir taraftan da Ruslar'dan aldığı nişanın hatırı ve onların galip gelme ihtimâli düşüncesiyle Ruslar'a mektuplar göndererek

35 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:12-1.

36 ATASE Arşivi, K:4279, D:497/61, F:15,-15-4.

37 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-17,14-20,14-12.

38 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:16.

kat'iyen bitaraf kalacağı taahhüdünde bulunmuştu³⁹. Ayrıca Bicar'dan Kurve'ye kadar olan telgraf telleri de Emir Afşar'ın adamları tarafından kesilmişti⁴⁰.

23 Eylül'deki Rus taarruzunda 2-3 bin Afşar atlısının Hacı Arif Bey'i yalnız bırakmaları Kolordu Kumandanı'nı çok kızdırdı. O, Nizamüssaltana'ya yazdığı bir şikayet yazısında Cihanşah için "Mumaileyhin iki yüzlü ve sözüne itimad edilen bir adam olmadığını arz ederim". ifadesini kullanıyordu⁴¹. Diğer yetkilileri de Afşar Emiri'ne güvenmiyor ve ilk fırsatta Ruslar'la teşrik-i mesaî içerisine gireceği kanaatini taşıyorlardı⁴². Zaten Emir'in damadı Karinüssaltana'nın Rus taraftarı olduğu da biliniyordu. Bu kişi Rus ileri harekâtı sırasında Baratof'la beraber Kasr-ı Şirin'e kadar gelmişti⁴³.

Diğer taraftan Emir'e Ruslar'dan gelen bir başka telgraf da Cihanşah Han'ın Ruslar'la işbirliği içerisinde olduğunu açıkça gösteriyordu. Ruslar 24 Eylül tarihli telgraflarında Cihanşah Han'ın hatırı için işgal atlılarının Zencan-Bicar yoluna gönderileceğini belirterek Osmanlılar'la ilişkisini kesmesini istiyorlardı⁴⁴.

Bu durumda Cihanşah Han her iki tarafı da oyalayıcı bir siyaset gütmeye başladı. Bir taraftan Ruslar'a bitaraf kalacağını vaad ediyor, diğer taraftan da bize bunu Ruslar'ı igfalen söylediğini şimdiden Hemedan'a gelirse Ruslar'ın bunu husumet telâkki ederek aşiretinin gerilerini yağma ve harab edeceğinden oğlunun Afşar içine gidip orada bekleyeceğini ve Türk Ordusu ilerleyeceği zaman verilecek talimata göre Ruslar'ın yanlarına hücum edeceğini belirtiyordu. Bizim teklifimiz ise Afşar Emiri'nin oğlunu ve

39 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-20.

40 ATASE Arşivi, K:4279, D:497/61, F:20-1.

41 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-19,14-20.

42 ATASE Arşivi, K:4279, D:497/61, F:23.

43 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-24,9-24..

44 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:16-1,3-35.

rüesayı derhal Hemedan'a göndermesi şeklinde idi⁴⁵. Emir'in oğlunun Bicar'da toplanan Gerus atlılarıyla beraber Ruslar'ın yanlarına hücum etmesi isteniliyordu. Aksi takdirde Gerus Ordusu'yla beraber aşairin Afşar arazisi içinden geçerek Ruslar'a saldıracakları ve bu esnada Afşar köylerine bir ziyan gelirse mesuliyet kabul edilmeyeceği uyarısında bulunuldu⁴⁶. Tabii ki bu uyarı Afşarlar'ı faaliyete geçirebilmek için bir blöf özelliği taşıyordu.

Rus tehditlerinin bir sonucu olsa gerek Emir Afşar da Kirmanşah'a ailesinin yanına gitmeye karar verdi. Ali İhsan Bey bu kararı öğrendiğinde Muhtar Bey'den Emir'i engellemesini istedi. Kolordu Kumandanı telgrafında şunları yazıyordu:

"Ordunun tevakkufu muvakkattır. Revandiz cihetinden Azerbaycan'a ilerleyecek VII.Ordumuz'la tevhid-i hareket için 400, bundan başka yakında başlayacak ileri harekette soluğu Reşt'de almak istediğimiz için esaslı hazırlıklar yapıyoruz. Birkaç güne kadar 50.000 kişilik bir kuvvet daha size iltihak edecektir. Moskoflar tel örgülü tahkimât yaptığı için onları birkaç dakikada perişan edecek ağır toplar ve obüsler geliyor."⁴⁷

Ayrıca Cihanşah Han'ı bu kararından vazgeçirebilmek için bir harp madalyası verilme yoluna gidildi. Ancak verilen madalya da Afşar Emiri'ni kararından döndüremedi⁴⁸. Muhtar Bey'in teşvikleri ve Nizamüssaltana'nın kendisine bir memur-ı mahsus göndermesi dahi bir fayda vermedi⁴⁹. Cihanşah Han kendisine Ali İhsan Bey'in sertçe çıkışması üzerine ise "Ailemi Irak-ı Arab'a gönderdim. Eğer münafık ve İran'a dost olmasaydım sairleri gibi yapardım" diyerek sitem etme yolunu tuttu⁵⁰.

45 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-7.

46 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-11.

47 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-4.

48 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-13,14-14.

49 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-20.

50 ATASE Arşivi, K:4283, D:76/X-A, F:1-50.

Cihanşah Han'ı durduramayacağını anlayan Ali İhsan Bey Emir Afşar'ın Salabad'a gelerek kendisiyle görüşmesini istemişse de Cihanşah Han bu emri de dinlemedi⁵¹. Hemedan Ordusu ilerlemedikçe kendisinin de ilerlemeyeceğini söyleyen Cihanşah Han⁵² Muhtar Bey'e "İşi uzattınız. Artık şimdiden sonra Ruslar'ın tarafını iltizam edemeyeceğimden bizzazur evlâd-ı yalimin yanına hareket edeceğim."⁵³ diyerek Kurve'ye uğramadan Kirmanşah'a hareket etti⁵⁴.

Bunun üzerine Kirmanşah'daki ataşemiliterimize başvurularak Emir Afşar'ın atlılarını toplayıp Bicar'daki ordumuza iltihak etmesinin temin istenildi. "Bu kadar büyük bir aşiretin İran'ın tahsisi muharebesinde hiçbir hisse-i iftiharî olmaması cidden şayan-ı teessüf olacak."⁵⁵ sözleriyle psikolojik baskı yaratılmak istenildi.

Bu arada Emir Afşar'dan hiçbir sonuç elde edilemezse oğullarından birisinin Ali İhsan Bey maiyetine alınarak taltif edilmek suretiyle bize bağlanması dahi düşünüldü⁵⁶.

Ancak yine de Ali İhsan Bey 8 Ekim'de Kirmanşah'daki ataşemilere bir kez daha başvurarak Emir Afşar Kirmanşah'a gelirse ikna edip derhal kendisine göndermesini istedi. "Eğer iştirâk etmezlerse bilcümle aşair kendisini küfür ile itham edeceklerdir. Arazi ve emlâkine vaki olacak saldırıları men' edemeyiz" ikazında bulundu⁵⁷.

Emir Afşar Kirmanşah'da fazla durmadı. Bir süre sonra da rahatsızlığını beyan ederek sıcak bir yere gitmek üzere Kasr-ı Şirin'e hareket etti⁵⁸. Emir 2 Kasım'da Serpol'e gelmiş ve 3 Kasım'da da 150 atlısıyla

51 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-18.

52 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-15.

53 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:16

54 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-15.

55 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-21.

56 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:3-45.

57 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-22.

58 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-27.

Luristan Valisi Hüseyin Kulu Han'ın oğlunun yanına gitmiştir⁵⁹. Cihanşah Han'ın mümkün olduğu kadar Ali İhsan Bey'in tesirinden uzak kalmak istediği anlaşılmaktadır.

Fakat yine de Afşarlar gibi güçlü bir aşiretin önemi ve bu aşiretin bize iltihâkının sağlanmasının kuzey aşiretleri üzerinde uyandıracığı olumlu tesirler göz önüne alınarak dikkatli davranıldı. Ömer Fevzi Bey'in 8 ekim tarihli telgrafı Emir Afşar'ın ve diğer aşiret reislerinin davranışlarını açıklayabilecek mahiyettedir. Ömer Fevzi Bey şunları yazmaktadır:

"İran zenginleri devletin istikbâlinden kat-ı ümid edip yalnız köyünün mahsulünü muhafaza derdine düşmüşlerdir. Bunlar menâfi-i şahsiyelerini istikamet ile değil entrika ile temine mecbur kaldıklarından bu addetten kolayca ayrılamazlar. Bu müşkil ahvâl tahtında yegâne düstur bîtarafidir. Ruslar'a bîtarafılığı ücret ile satarlar, bize müslümanlık hatırı için ikrâm etmiş olurlar. Emir bizim muvaffak olduğumuzu ve kendi hissiyatımızı meydana çıkarmayı ister. Fakat bir daha Ruslar'ın hakk ile yeksân ve kendisinin Bağdat'a ilticâya mecbur olacağını bilir ve korka korka hep bunu düşünür. Bu rüesanın siyasetidir."⁶⁰

Bu arada Kirmanşah Hükümet-i Muvakkatası Reisi Nizamüssaltana Ali İhsan Bey ile Cihanşah Han-ı uyuşturacak bir çözüm yolu buldu. Buna göre Afşar Emiri'nin damadı Karinüssaltana Kolordu'dan talimat almak üzere Hemedan'a gönderildi. Ali İhsan Bey Karinüssaltanayı 2-3 gün süre ile Hemedan'da tutarak talimatını vermiş ve Afşarlar'dan beklentilerini dile getirmiştir⁶¹.

Cihanşah Han ise oğlunun kumandasında büyük bir kuvvetin Hamse mıntukasında bulundurulmasından yana idi. Ona göre Hamse

59 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:7-6,-7-9.

60 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-28.

61 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-25; K:4283, D:76/X-A, F:1-10,1-11,1-19; K:4279, D:63, F:9-24,9-8,5-10.

mıntukasının Bicar, Sakız ve Sine için ehemmiyet-i mevkiyesi vardı. Oysa gerçek amacının sadece Afşar arazisini ve mülkünü koruyabilmek olduğu ortada idi. Afşar Emiri Nizamüssaltana ile anlaşarak Kolordu'ya bir teklif sundu. Buna göre malûl olduğu için günde bir fersahtan fazla yol gidemeyen Emir Afşar'ın yerine oğlu Serdar Fatih Hemedan'a gönderilecek gerektiğinde Bağdat'dan Cihanşah Han'dan muvafakat alacaktır. Ali İhsan Bey ise Emir'in oğlunun tam bir salâhiyetle gönderilmesi halinde bu teklifi kabul edeceğini bildirdi⁶².

Pazarlığın son aşamasında Cihanşah Han oğlunun emrine bir miktar düzenli kuvvet ve birkaç top verilmesini ve onun Umum Afşar Kumandanlığı'na tayin edilmesini istedi. Sonuçta Emir'in arzusu üzerine Serdar Fatih Umum Afşar Aşairi Kumandanlığı'na tayin edildi. Serdar Fatih'in istediği kadar silâh ve topu Bicar'daki kuvvetlerden temin edebileceği Cihanşah Han'a yazılmış ve oğlunun toplayacağı kuvvetlerle derhal Bicar Kumandanı'nın yanına gitmesi emredilmiştir.

Bugüne kadar sözde kalan vaadlerin artık tatbikata konulmasını isteyen Kolordu Kumandanı Ruslar'ın Sahne'de Afşar arazisine ve emlâkine yaptıkları tahrip ve zararları da hatırlatarak Afşarlar'ın Ruslar'dan kurtulmak için tarihi bir fırsat yakaladıklarına işaret etmiştir⁶³.

Ali İhsan Bey Serdar Fatih'e gönderdiği talimatnâmede ise şunları yazıyordu:

"Sizi Afşar Mücahidin-i İslâmiye Kumandanlığı'na tayin ettim. Derhal Bicar'a gidip oradaki kumandana müracaat ve onun vereceği emirlere itaat ile fî-sebîl-illâh cihad ediniz. Afşar mücahidlerinden toplanacak birkaç bin piyade ve süvari ile beraber memleketinize girip garat eyleyen düşman-ı din-i vatani tard ve perişan eyleyiniz. Ruslar'dan alacağınız her nev esliha,

62 ATASE Arşivi, K:4278, D:58/581-A, F:14-25; K:4283, D:76/X-A, F:1-19; K:4279, D:63, F:9-24,9-8.

63 ATASE Arşivi, K:4283, D:76/X-A, F:1-10,1-11.

ganaim, cephane cihad-ı ekber ve mukaddes yolunda helâl olsun. Şimdiye kadar akvâl ile ve muhabere ile vakit geçti. Bundan sonra meydan-ı ceng-i revnümâda mücahedât ile sözünüzün eri olduğunuzu isbat eylemenizi arzu ederim."⁶⁴

Böylece Afşarlar yeni bir oyalama oyununu daha sahneye koymuş oldular. Emir Afşar 24 Ekim sabahı oğlunu Sahne'ye gönderip kuvvet toplattıracağını ve Kolordu Kumandanı'nın emri doğrultusunda hareket edeceğini bildirdi⁶⁵.

Kolordu tarafından Hacı Arif Bey emrine verilen Serdar Fatih'in Gerus'a giderek Afşar arazisinden atlı toplaması ve Biyanlu'yu merkez ittihaz ederek Hacı Arif Bey'in kumandasında Ruslar'la mücadele etmesi bekleniyordu⁶⁶.

Ancak Kasım'ın 19'u olmasına rağmen hâlâ Serdar Fatih yola çıkmamıştı. Bu durum Ali İhsan Bey'i çok kızdırdı. O, Nizamüssaltana'ya gönderdiği telgrafında dört aydan beri oyalama politikasına tâbi tutulduğunu belirterek şunları yazıyordu:

"Bicar'a gidip iş göreceklere görsünler. Görmeyeceklerse babasının yanına gidip otursun ve Ruslar'a verdikleri bîtaraflık vaadini kemâl-i muvaffakiyetle ifa etsinler. Yalan ve hile beni pek igzâb eden şeylerdir ve benim ordum onun top ateşi karşısında kaçacak 200 atısına muhtaç değildir. Cihad-ı Ekber-e adem-i iştirakle iftihar eylesinler ve tâ İstanbul'dan İran'ı kurtarmak için gelip kan döken Türk dindaşlarının bu fedakârlığı karşısında bizzat İran'ın içinde yaşayanlar vicdanlarını önlerine alıp düşünsünler."⁶⁷

64 ATASE Arşivi, K:4283, D:76/X-A, F:1-12.

65 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:2-24,9-24.

66 ATASE Arşivi, K:4280, D:67/536-A,F:19-2; K:4279, D:63,F:9-8.

67 ATASE Arşivi, K:4279, D:63, F:9-24.

Diğer taraftan güçlükle Kolordu hizmetine alınabilen bir kısım Afşar atlılarının maaş istekleri de vardı. Denisar'a gönderilen Afşar atlılarının reisi Seyfünizam yalnız işe ile hizmet etmeyeceklerini ve ancak maaşlı olarak iş göreceklerini ifade etti. Ali İhsan Bey bu istekler üzerine Esadabad Hakimi'ne gönderdiği telgrafında "Biz para vermeyiz. Def olup gitsinler. Maaş bana râci değildir. Ben maaş vermem. Bir iş görmediler, memleketlerine gitsinler" diyordu⁶⁸.

Sonuç olarak Afşarlar'dan ne beklemiş, ne bulmuştuk? Onlardan beklentilerimizi şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Ruslar'ın Ave ile Kazvin arasındaki menzil hatlarını vurdurarak düşmanın lojistik destekten mahrum bırakılması,

2- Rus kuvvetlerinin Hemedan-Zencan, Hemedan-Bicar yollarına tecavüzlerine engel olunması,

3- Afşarlar'ı Gerus'daki Türk kumandanı ile irtibata geçirerek Rus kuvvetlerinin yanlarına akınlar yaptırmak suretiyle düşmanın sürekli tazyik altında tutulması

4- Kazvin-Reşt bölgesindeki Rus kuvvetleri hakkında istihbarat yaptırılması,

Ancak Afşarlar'dan beklenilenin çok çok altında dahi bir verim alınamamıştır. Diğer aşiret kuvvetleri gibi zor anlarda onlarda firar edip kaçmakta idiler. Onların tek endişelerinin kendi arazilerinin ve menfaatlerinin korunması olduğu görülür. Afşarlar tam bir idare-i maslahat politikası güderek hem Ruslar'ı hem de bizi uyutma yolunu tuttular. Kolordu Kumandanı'nın Afşarlar'ı faal kılmaya yönelik tazyikleri artınca Emir Afşar zaman zaman Nizamüssaltana'ya ve Ömer Fevzi Bey'e⁶⁹ Ali İhsan Bey nezdinde aracılık görevi gördürmüştü, en sonunda da Kirmanşah'a giderek onun etki alanından kurtulma yolunu tutmuştur.

68 ATASE Arşivi, K:4283, D:76/X-A, F:15-1.

69 ATASE Arşivi, K:4279, D:497/61, F:15-1.